

FRANKFURT DERSLERİ Çağdaş Yazının Sorunları

Ingeborg Bachmann 1926'da Avusturya'nın Klagenfurt kentinde doğdu. 1945-1950 yılları arasında Innsbruck, Graz ve Viyana Üniversiteleri'nde felsefe, psikoloji ve Alman filolojisi okudu. Çalışmalarında özellikle Heidegger ve Wittgenstein üzerinde yoğunlaştı. Heidegger'in varoluşçuluk felsefesi üzerine yazdığı tezle doktorasını verdi. İlk şiirleri 1948/49 yıllarında yayımlandı. 1953'te, *Die gestundete Zeit* (Ertelenmiş Zaman) adlı şiir kitabıyla Gruppe 47 Ödülü'nü aldı. 1959/60 yıllarında doçent unvanıyla Frankfurt Üniversitesi'nde "Çağdaş Yazının Sorunları" üst başlığı altında dersler verdi. 1961'de Alman Eleştirmenler Ödülü'nü, 1964'te Georg Büchner Ödülü'nü aldı. Aralarında Fransa, İngiltere, İtalya ve ABD'nin de bulunduğu pek çok ülkeye yolculuk etti. 1965'ten itibaren Roma'da yaşamaya başladı. 1968'de Avusturya Büyük Devlet Ödülü'nü aldı. 1973'te çıktığı Polonya yolculuğunda Auschwitz ve Birkenau toplama kamplarını gördü. Aynı yıl Roma'daki evinde çıkan yangında ağır yaralanarak hayatını kaybetti.

Başlıca kitapları: Şiir: *Die gestundete Zeit* (1953; Ertelenmiş Zaman, *Toplu Şiirler*, YKY, 2004), *Anrufung des Großen Bären* (1956; Büyük Ayı'ya Çağrı, *Toplu Şiirler*, YKY, 2004). **Radyo oyunu:** *Ein Geschäft mit Träumen*, 1952; *Die Zikaden*, 1955; *Der gute Gott von Manhattan*, 1958 (*Radyo Oyunları - Bir Düş Alışverişi / Ağustosböcekleri / Manhattan'ın İyi Tanrısı*, YKY, 2005) **Deneme:** *Frankfurter Vorlesungen* (1960; *Frankfurt Dersleri*, YKY, 2020). **Öykü:** *Das dreißigste Jahr* (1961; *Otuzuncu Yaş - Bütün Öyküler*, YKY, 2004). **Roman:** *Malina* (1971; *Malina*, BFS Yayınları, 1985; YKY, 2004).

İlknur Özdemir İstanbul'da doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitirdi. Almanca ve İngilizceden çok sayıda çevirisi ve *Senin Öykün Hangisi* adlı bir öykü kitabı vardır. Michael Cunningham'ın *Saatler* adlı kitabının çevirisiyle 2000 yılında Dünya Kitap Dergisi Çeviri Ödülü'nü almıştır. Uzun yıllar yayınevlerinde genel yayın yönetmeni olarak görev yapmıştır. Halen serbest çevirmen olarak çalışmaktadır.

Başlıca Çevirileri: Paul Auster: *Yalnızlığın Keşfi, Yanılsamalar Kitabı, New York Üçlemesi*; Gabriel García Marquez: *Şili'de Gizlice*; Max Frisch: *Stiller*; J. M. Coetzee: *Utancı, Petersburglu Usta*; Michael Cunningham: *Saatler*; Günter Grass: *Yengeç Yürüyüşü, Soğanı Soyarken*; Hermann Hesse: *Klingsor'un Son Yazı*; Arundhati Roy: *Küçük Şeylerin Tanrısı*; Stefan Zweig: *Satranç, Bir Kadının Yaşamından Yirmi Dört Saat*; Bruno Schulz: *Tarçın Dükkanları*; Ian McEwan: *Fındık Kabuğu, Cumartesi, Sahilde*; Ingeborg Bachmann-Paul Celan: *Kalp Zamanı*; Edith Wharton: *Keyif Evi*; Umberto Eco: *Genç Bir Romancının İtirafları*; Virginia Woolf: *Mrs. Dalloway, Kendine Ait Bir Oda, Dalgalar*; Pascal Mercier: *Lizbon'a Gece Treni*; Franz Kafka: *Milena'ya Mektuplar, Dönüşüm*; Christa Wolf: *Melekler Şehri*.

Ingeborg Bachmann'ın
YKY'deki kitapları:

Toplu Şiirler (2004)
Otuzuncu Yaş - Bütün Öyküler (2004)
Malina (2004)
Radyo Oyunları (2005)
Frankfurt Dersleri (2020)

INGEBORG BACHMANN

Frankfurt Dersleri

Çağdaş Yazının Sorunları

Konuřmalar

Çeviren

İlknur Özdemir

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları – 5701
Modern Klasikler – 62

Frankfurt Dersleri – Çağdaş Yazının Sorunları / Ingeborg Bachmann
Özgün adı: **Frankfurter Vorlesungen – Probleme zeitgenössischer Dichtung**
Çeviren: **İlknur Ozdemir**

Kitap editörü: **Fahri Güllüoğlu**

Kapak tasarımı: **Davut Yücel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Merve Çakıroğlu**

Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. 2. Matbaacılar Sitesi B Blok
Kat: 6 No: 4NB 7-9-11 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Telefon: (0 212) 613 38 46
Sertifika No: 45030

Çeviriye temel alınan baskı: Piper Verlag, München, 2011
1. baskı: İstanbul, Kasım 2020
ISBN 978-975-08-4873-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 44719

© 1982 Piper Verlag GmbH, München/Berlin
Bu kitabın telif hakları Piper Verlag & Telif Hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

- I. Sorular ve Sahte Sorular • 9
- II. Şiir Üzerine • 27
- III. Yazan Ben • 45
- IV. İsimlerle İlişkiler • 67
- V. Ütopya Olarak Edebiyat • 85

Sorular ve Sahte Sorular

Bayanlar ve Baylar,

Sizleri bu salona getiren merak ve ilgi, sanırım benim de yabancımlı değil. Bu merakınız ve ilginiz, kafamızı meşgul eden şeylere dair söylenecekleri duyma arzusundan kaynaklanıyor, aslında sırf varlıklarının bize yeterli olması gereken şeylere dair yargıları, fikirleri, tartışmaları duymak istiyorsunuz. Demek ki daha hafif kalan şeyler duyacaksınız, çünkü yapıtlar hakkında söylenen her şey yapıtların kendisinden hafif kalır. Bu dediğim, eleştirinin en üstün örnekleri için de geçerli, zaman zaman esaslı ve sağlam olarak söylenmek istenmiş ve her zaman söylenmek istenecek şey için de. Bu söz, yön tayini için söylenir, biz de yön tayin etme bağlamında duymak isteriz söyleneni. Yazarların da özellikle başka yazarların ürettiklerine, onların günlüklerine, not defterlerine, mektuplaşmalarına, kuramsal bildirilerine, hatta son zamanlarda giderek artan ölçüde 'çalışma odası sırlarının' açığa çıkmasına her zaman büyük ilgi duydukları da unutulmamalı. Daha otuz yıl önce Rus yazar Mayakovski okurlarına, meslek sırlarını mezarlarına götürmemelerini yazarlardan isteme hakkına sahip olduklarını söylemiştir. Eh, günümüzde böyle bir tehlike pek kalmamıştır, özellikle şairler bol bol açıklama yaparlar, yine de tam bir görüş birliği yoktur... Bir şiir yapılır, bir şiir sezilir, ya da hazırlanır, kurulur, monte edilir, bizde de durum aynı.

Öyle ya da böyle, sizler yeterince aydınlatılıyorsunuz, hatta aslında sır olmayan sırlar bile açıklanıyor sizlere. Ne kadar çeşitli merak varsa o kadar çeşitli hayal kırıklığı yaşanabilir, ve şimdilik bütün bunları sizin de benim de beslediğimiz yalancı umutlar için mazeret olarak kullanabiliriz, cesaretimi toplayarak diyorum ki bu kürsüden size bir şey öğretmesem de belki içinizde bir şeyler

uyandırabilirim, umarsızlığın ve umudun birlikte düşünülmesini sağlayabilirim, üç-beş kişi –yoksa sayıları arttı mı– kendilerini ve yeni edebiyatı bu şekilde acımasızca eleştiriyorlar.

“Çağdaş yazının sorunları” – bu başlık, bir dizi konferansın ilki için seçildi, tam çalışmaya başlamak üzereydim ki –gerçi bana pek tekin görünmeyen bu girişimime nereden başlayacağımı son âna kadar neredeyse bulamamıştım– konu başlığı üzerinde tekrar düşündüm. Daha önce sorulmuş soruları mı ele almalıydım burada, hem hangi sorulardı bunlar, nerede ve kim tarafından sorulmuşlardı? Bu sorular yanıtlanmalı mıydı? Soruları sorup yanıtları sunan işin uzmanlarını tanıyor musunuz, onlara inaniyor musunuz? Hepsinden önce de hangi sorular söz konusu olabilirdi? Günlük gazetelerin eklerinde ara sıra gündeme getirilen sorularla mı ilgilenmeliyiz, yoksa bilim kurullarında ve kongrelerde ele alınanlarla mı, ya da daha ilerici bir kafa yapısında radyodaki anketlerle ya da edebiyat konulu Noel bulmacası köşeleriyle mi ilgilenmeliyiz? Bunlardan birkaçını söylemek gerekirse: “Malzeme tarafsızca mı ele alınmalı?” “Psikolojik romanın modası geçti mi?” “Görecelik kuramı çağında romanda kronoloji hâlâ mümkün mü?” “Yeni yazın bu kadar anlaşılmaz olmak zorunda mı?” “Duruma göre drama yazmak.”

Yoksa yazınbilim alanında sorulduğu türden daha sakin, daha göze çarpmayan sorular mı dikkate alınmalı? Bu konuda eğitimsiz olsak da, mesleki bilgimiz bulunmasa da oradan yardım aramaya kalkışmalı mıyız? Cankurtaran yeleklere hazırız – duygulu yorumlar, tarihçilik, biçimcilik, sosyalist gerçekçilik. Kim kurtulmak istemez ki, kimseye zarar vermeden! Psikoloji de, psikanaliz de, varoluş felsefesi de, sosyoloji de ortaya çıkarlar, edebiyata sorulacak soruları vardır. Her yerde, sağlam temelli şeyler, çevre, bakış açısı, sloganlar, not kâğıtları, düşünce tarihiyle ilgili ipuçları vardır, hepsinin altında bir şey bulunabilir – nasıl bulunacağı da söylenir. Yalnızca o anda bizzat öne çıkması gereken ve bütün yapıtların, bütün zamanların, en yakın zamanda yaratılmış olanların, en yakın

zamanda geçmişe gömülenlerin bile arkasında bulunduğunu hissedilen birinin elinde ipucu yoktur, bilgisiz olduğundan, dille ilgili birkaç deneyimiyle ve üzerine edebiyattır damgası vurulmuş üç-beş ürünle yetinmekten korkar. Oysa deneyim tek öğretmendir. Deneyim ne kadar az olursa olsun – rehberlik etme konusunda elden ele geçen, kullanılan, çokça da kötüye kullanılan, çokça yıpranan, boşa giden, deneyimlerle tazelenmeyen bir bilgidir daha yetersiz kalmaz.

Çünkü yazar için öncelikle, görünürde edebiyat alanının dışındaki kalan sorular vardır, görünürde diyorum, çünkü bize tanıtılan yazınsal meselelerin diline dümdüz aktarılmaları onları ikincil hissetmemize yol açar; hatta bazen farklarına varmayız bile. Basit oldukları kadar da tahripkâr ve korkunç sorulardır bunlar, ve eğer onlar ortaya çıkmamışsa bir yapıtta hiçbir şey ortaya çıkmamış demektir.

Arkamızda kalan yarım yüzyıla, o dönemdeki edebiyata, doğalcılık ve simgecilik, dışavurumculuk, gerçeküstücülük, imgecilik, fütürizm, Dadaizm başlıkları altına girecek ve hiçbir başlık altına giremeyecek birkaç kalemle birlikte bakarsak, bu edebiyatın, biraz tutarsız olsa da, her zamanki gibi, tıpkı eskisi gibi, mükemmel gelişmiş olduğunu sanabiliriz – önce edebiyatta ‘Sturm und Drang’ akımı,¹ sonra klasisizm, sonra romantizm filan, bu konuda görüş birliğine varmak pek de zor değil; yalnızca şimdiki zaman konusunda bazı şeylerin eksikliğini hissederiz, nasıl geliştiğini, nereye yöneldiğini tam olarak göremeyiz, hiçbir şey açıkça belli değildir, gittiği yönü ya da yönleri bile güvenilir bir biçimde tarif edemeyiz. İçinde bulunduğumuz dönemin tarihi karşısında nasılsak burada da öyle olur; çok yakınında olduğumuzdan hiçbir şeyi geniş açıyla göremeyiz, ancak bir dönemin sözleri kaybolup gidince o dönemin

1 Sturm und Drang: Deha Çağı veya Deha Dönemi olarak da bilinen Fırtına ve Coşku, yaklaşık 1767 yılından 1785'e kadar, özellikle 20 ila 30 yaşlarındaki genç yazarlardan oluşan Aydınlanma Çağının edebiyat akımı anlamına gelmektedir. Adını, Alman şair Friedrich Maximilian Klingser'in *Sturm und Drang* isimli oyunundan almıştır. Bu akım, insan ve sanat ideali olarak, 'orijinal dâhi'yi tanımladığından dolayı "Deha Çağı" olarak da adlandırılır. (ç. n.)

dilini buluruz ve betimleme yapabiliriz. Günümüzde söylenenlerden de ancak en güçlülerini bilebiliriz. Konuşabilseydik, dilimiz olsaydı silahlara ihtiyacımız kalmazdı.

Edebiyat konusunda, sizlere geçmiş yıllarda en çok nelerden, şimdiye en çok nelerden söz edildiğini hatırlatmam yeterli. Bir taraftan vasatın kaybolduğuna dair yakınmalar duyarsınız, vasat dışı edebiyat ürünleri şöyle damgalanır: mantık dışı, fazla kılı kırk yaran, mantıksız, fazla mantıklı, yıkıcı, insanlık düşmanı – hepsinin olumsuz etiketler olduğunu tahmin edebilirsiniz. Karşı görüşü savunuların bunların karşısına çıkardığı ve büyük ölçüde ötekilere benzeyen bir kelime dağarcığı var, olumsuz etiketlemeleri rahatça benimserler ya da yenilerini yaratırlar, örneğin yaşasın derler, ve evet, alkışlıyoruz mantık dışı olanı, absürd olanı, grotesk olanı, anti-, na-, ve bi-, olanı, tahribatı, kesintili oluşu; anti-tiyatro oyunu vardır, anti-roman da, henüz anti-şiirden söz edilmemiştir, belki o da gelir. Bunların yanı sıra daha da dolgun, daha da geleneksel ürünler görülür, bunlara daha da geleneksel ve 'biçim verilmiş, yaratıcı, esaslı' gibi kelimelere dayanan eleştiriler eşlik eder. Siz istediğiniz kelimeleri ekleyebilirsiniz. Savaşın hemen arkasından gelen heyecanlı, umuda gebe zamandan kalma bazı sözler de var, suratımıza bazen yumruk gibi inerler, 'sıfır noktası, kaligrafi, varoluşsal, durum, ön ve arka planda olan' gibi; bizim kuşağımız önce, angaje sanat ve sanat için sanat arasındaki mücadelenin alevlenmesine tanık olmuştur, bu durum, Almanya'da siyasi alandaki felaketin ve etkilediği komşu ülkelerdeki felaketlerin doğrudan sonucudur, yeni felaketlerin geleceği beklentisi bu sonucu besler.

Demek ki seçeneğimiz var, istersek birinin hakkında coşkuyla, ötekinin hakkında tiksintiyle konuşabiliriz ve hoşumuza giden tarafa geçebiliriz. Belki de kendinize, hangi noktadan bu mücadele oyununa katılmaya zorlanacağınızı, hatta tarafsız, nesnel bir görüş sunmanızın gerekip gerekmediğini soruyorsunuzdur – herkesi haklı görmek, kimseyi küstürmemek adına. Çünkü kendine itiraf edebilsin ya da edemesin, her yazar içinden çıkılmaz bir durum-

dadır, hem yarar hem zarar göreceği bir ağın içinde yaşar, bugün edebiyatın bir borsa olduğunu görmemek için de kör olmak gerekir. Ama bu söz bana ait değil ve günümüzde de söylenmiş değil, bunu Hebbel, Friedrich Hebbel 1849 yılında yazmıştır. Aradan geçen zaman, bu sözü pek değiştirmiyor.

Ama gelin, taraf tutmayı da tarafsızlığı da bir kenara atalım ve üçüncü bir yolu deneyelim: Babil kulesine benzeyen dil karmaşasından bizi çıkaracak, engellerle dolu bir yolu.

Size sözünü ettiğim ve yazarı harekete geçirmesi gereken meselelerden ilki ve en kötüsü, kendi varoluşunu haklı çıkarmasıyla ilgilidir. Elbette çoğu zaman o yazan, deneyen ve yeteneğinin harekete geçirdiği kişi bunun farkına hemen varmaz, çoğunlukla çok geç anlar bunu. Neden yazmalı? Ne için? Yukarıdan artık bir talep gelmezken, hiçbir talep gelmezken, kimse kimseyi aldatmazken neden yazmalı? Neyi yazmalı, kimin için konuşmalı ve bu dünyada, insanların karşısında neyi söylemeli? Kendisi herkesten daha fazla bilgi düşkünü, yorum düşkünü, anlam düşkünü olan kişi, herhangi bir yorumda, anlamda, hatta gözüne çok kesin görünse bile bir tanımda ısrar edebilir mi? Dil kanalıyla yaptığı değerlendirme –ki hep değerlendirir o, her sözüyle birlikte insanları ve nesnelere değerlendirir– tamamıyla kayıtsız, ya da yanıltıcı ya da aşağılık değil midir? Ve kendi kendine vermeyi göze aldığı görev (günümüzde artık bu görevi yalnızca kendisi verebilir kendine), gelişigüzel, taraflı değil midir, ne kadar çabalarsa çabalasın hakikate hep biraz borçlu kalmaz mı o kişi? Yaptığı her şey kendini beğenmişlik değil midir, ve bu kişi kendinden, söylediği her sözden, kendine belirlediği her bir hedeften kuşku duymamalı mıdır? Bu meselenin uzunca bir süre yalnızca edebiyatla ve edebiyatın kurbanlarıyla ilgilenmiş olanlar tarafından yaşamöyküsel açıdan ilginç bulunması çok yadırgatıcı. Çünkü “Yazın’ın Sonu” üzerine konuşmaya başlayan kişi, sona ermek isteyen sanki yazının kendisiymiş gibi ya da sona ermek, yazının işleyeceği son konuymuş gibi sona erme olasılığına zevk ya da

nefret duyarak bakarsa, bunun ön koşullarından birinin nerede yattığını da dikkate almalıdır. Bizzat yazarların kendisindedir, yetersizliklerinden duydukları acıda, suçluluk duygularında. Tolstoy, hayatının son yıllarında sanatı lanetlemiştir, kendisini de bütün dâhileri de alaya almıştır, kendisini de diğer herkesi de şeytanlık yapmakla, kibirli olmakla, hakikati, sevgiyi feda etmekle suçlamıştır, zihinsel ve ahlaksal yenilgisini dünyaya haykırmıştır. Gogol, *Ölü Canlar*'ın devamını yakmıştır. Kleist, *Robert Guiscard*'ı yakmış, sonra da kendini başarısız bularak intihar etmiştir. Mektuplarından birinde şunlar yazılıdır: “İçimde büyük bir ihtiyaç doğdu, onu tatmin etmeden asla mutlu olamam; iyi bir şey yapma ihtiyacı bu.” Grillpanzer'in ve Mörrike'nin, çalışmalarına sessiz sedasız veda etmeleri ne anlama gelir. Bunun açıklamasını dış koşullarda aramamalı. Ya Brentano'nun kilisenin bağına sığınması, yazdığı bütün o güzel şeyleri geçersiz kılması, yadsıması? Ve, suçluluk duygusuyla, soyut suçluluk ya da insani suçluluk duygusuyla, kayıtsızlık yüzünden, yetersizlik yüzünden topluma karşı suçluluk duygusuyla girişilen bu geçersiz kılışlar, intiharlar, sükûtlar, çılgınlıklar, birbirini izleyen suskunluklar. Ele aldığımız dönemden çok önce her türlü yetersizlik vardı zaten. Yüzyılımızda, böyle sessizliğe gömülmeler, gömülmenin ve sonra sessizliğin bozulmasının gerekçeleri, dil konusundaki –bu dönemden önceki ya da sonraki– çalışmaların anlaşılması açısından bana çok önemli görünüyor, çünkü şimdi durum daha da vahim. Yazınsal varoluşun kuşkulu oluşunun karşısına, şimdi ilk kez koşulların tamamının güvenilir olmayışı çıkmaktadır. Mekânın ve zamanın gerçekliği dağılmıştır, bilim tarafından kalıbı tamamıyla değiştirildiğinden, gerçeklik sürekli yepyeni bir tanım beklentisi içindedir. Ben ve dil ve nesne arasındaki güven ilişkisi çok sarsılmıştır. Kendinden kuşku duyma, dilden kuşku duyma ve artık akıl erdirilemeyen nesnelerin tuhaf üstünlüğünden kuşku duymanın bir tema içinde toplandığı ilk belge, Hugo von Hofmannsthal'ın ünlü *Lord Chandos'un Mektubu*'dur. Bu mektupla birlikte, Hofmannsthal

aynı anda, ilk yıllarının saf, büyüleyici şiirlerinden beklenmedik şekilde vazgeçmiştir – estetizme sırt çevirmiştir.

“Ama, saygıdeğer dostum, dünyevi kavramlar da aynı şekilde uzaklaşıyor benden. Size zihnimin çektiği bu tuhaf işkenceleri, meyveli dalların uzattığım ellerimden kaçıp gitmesini, mırıltılı suların susamış dudaklarımdan uzaklaşmasını nasıl anlatabilirim?

Kısacası durumum şu: Herhangi bir şey hakkında tutarlı düşünme ya da konuşma yeteneğimi tamamıyla yitirdim.

İlk önce, daha derin ya da daha genel bir konuda konuşmam ve bütün insanların kolayca, hiç tereddütsüz yararlandıkları sözcükleri ağzıma almam gitgide olanaksızlaştı. ‘Zihin’, ‘ruh’, ya da ‘beden’ sözcüklerini dile getirirken bile açıklaması zor bir tedirginlik duyuyordum. Sarayın meseleleri, parlamentoda yaşananlar ya da neyi seçerseniz seçin, onun hakkında içimden bir türlü karar veremiyordum. Bunu da herhangi bir şekilde bir şeyleri gözettiğim için yapmıyordum, çünkü bilirsiniz, açık sözlülüğüm neredeyse düşüncesizlik derecesine varır. Konuşurken, herhangi bir kararımızı dile getirmek için doğal olarak kullanmamız gereken soyut sözcükler ağzımda küflü mantarlar gibi dağılıyordu.”

Ve devam ediyor:

“Ama bu reddediş gitgide çevresini kemiren bir pas gibi yayıldı. Evdeki konuşmalarda ve resmiyet dışı sohbetlerde, eskiden kolayca ve uyurgezer gibi rahatça ifade ettiğim yargılarımı öyle kuşku uyandırıcı bulmaya başladım ki bu tür sohbetlere katılmaktan vazgeçmek zorunda kaldım. Şu söyleyeceğim türde şeyleri, ancak büyük bir çabayla, zar zor gizlediğim, anlaşılmaz bir öfke duyarak dinleyebildim: Bu mesele şu ya da bu kişi için kötü sonuçlandı; Şerif N. kötü biri, Rahip T. iyi biri; kiracı M.‘ye üzülüyorum, oğulları çok savurgan; şu kişi de imrenilecek biri, çünkü kızları tutumlu; bir aile yükselişte, diğeri çöküşte. Bütün bunlar bana öyle kanıtlanamaz, öyle yalan, öyle çürük görünüyordu ki. Aklım, böyle bir konuşmada dile getirilen her şeye korkutucu derecede yakın bir noktadan bakmaya zorluyordu beni: bir seferinde bir büyüteçte

küçük parmağımın derisinin bir parçasını görmüştüm bu şekilde, yarıkları, çukurları olan düz bir araziye benziyordu, şimdi de işte insanlar ve yaptıklarına karşı da böyle bir durumdaydım. Artık onlara alışkanlığın her şeyi kolaylaştıran gözüyle bakıp anlamayı başaramıyordum. Her şey parçalara ayrılıyordu, parçalar da tekrar parçalara, hiçbir şey tek bir kavramın içinde toplanamıyordu. Sözcükler tek tek çevremde yüzüyordu; pıhtılaşmış birer göz oluyorlardı, o gözler bana bakıyordu, ben de onlara bakmak zorundaydım: onlar birer burgaç, içlerine bakınca başım dönüyor, durmadan dönüyorlar, onların içinden geçince boşluğa çıkılıyor.”²

Çok değişik zor durumlarda, benzer deneyimleri Rilke'nin *Malte Laurids Brigge*'sinde, Musil'in birkaç novellasında ve Benn'in *Rönne, Bir Doktorun Notları*'nda görebiliriz. Yine de edebiyattaki mektuplaşmalar gelmemeli aklımıza, burada sözü edilenlerin devrimsel nitelikte birkaç münferit sarsıntı olduğunu göz önünde tutmalıyız. Her şeyin havada olduğu söylenir hep. Ben her şeyin öylece havada durduğuna, isteyenini elini uzatıp onları sahipleneceğine inanmıyorum. Çünkü kişinin başından yeni bir deneyim geçer, deneyim havadan kapılmaz. Havadan kapanlar ya da başkalarınınkini edenler, kendileri deneyim yaşamamış olanlardır. İnanıyorum ki, bu hep yeni olan, kimsenin sormadan edemediği ne için ve neden soruları ve onlara eklenen diğer sorular (isterseniz suçlulukla ilgili soruları da ekleyin) sorulmadıkça, üreten kişinin içinde bir kuşku yoksa, dolayısıyla gerçek bir güçlük çekmiyorsa, yeni bir yazın ortaya çıkamaz. Kulağımıza çelişkili gelebilir, çünkü daha önce yazarın kendisiyle ve gerçeklikle ilintili bu sıkıntısının sonucu olarak sessiz kalmaktan ve susmaktan söz etmiştim, ki bu sıkıntı bugün başka biçimler almıştır. Dinsel ve metafizik uyuşmazlıkların yerini toplumsal, insanlar arası, siyasi uyuşmazlıklar almıştır. Yazar açısından bütün bunlar dille olan uyuşmazlığının içine akar. Çünkü son elli yılda yapılan ve yeni bir edebiyatı ortaya çıkaran

2 *Brief des Lord Chandos'tan (Lord Chandos'un Mektubu)*, Hugo von Hofmannsthal, Fischer Verlag, Frankfurt/Main, 1951.

gerçekten önemli işler, yazarın kendisini kâh şöyle kâh böyle ifade etmeye çalışmasıyla, çağdaş olmak arzusuna kapılmasıyla, değişik üsluplar denemek istemesiyle oluşmamıştır, bu işler hep, bir şey derinlemesine anlaşılmeden önce, yeni bir fikir yazarı tetiklediği için oluşmuştur – dile getirilebilecek her ruhsal durumdan önce içten gelen ahlaki itki, yeni bir ahlaki olasılığı kavrayacak ve tasarlayabilecek kadar büyük olduğunda. Bu noktada, bugün bize yutturmaya çalıştıkları türden sorunlarımız olduğuna inanmıyorum, ne yazık ki bizler de baştan çıkarılıp aynı kandırmacaya katılıyoruz. Yüzyılımızda, biçime dair onca keşiften ve serüvenden sonra (özellikle yüzyılımızın başında), gerçeküstünden de gerçeküstü, dışavurumcudan da dışavurumcu yazmadıkça, elimizden taklitçi yazarlar gibi yazmak dışında, Joyce ve Proust'un, Kafka'nın ve Musil'in keşfettiklerinden yararlanmak dışında bir şey gelmeyeceğine de inanmıyorum. Joyce, Proust, Kafka ve Musil de kendilerinden önce yaşamış, hazır buldukları birikimlerden yararlanmamışlardır, onların yararlandıkları birikimler, seminer çalışmalarında ve doktora tezlerinde de tespit ettiğimiz kadarıyla, ya yüzeyseldir ya da özünsenmiştir, zaten bu durum pek az görünür. Yer aldıkları dönemde gerçekliği belirleyen bu fikirleri, daha dün yeni sayılan düşünce biçimlerini gözü kapalı devralmak, bizi yalnızca taklitlere ve büyük yapıtların cılız tekrarlarına götürür. Yaptığımız işe değer denene kadar devam etmek, ilerletmek ve deneyim kazanmadan çalışmaya devam etmekten başka bir imkân olmasaydı, günümüzde genç yazarlara sık sık yöneltilen suçlamalar geçerli olabilirdi. Ancak yapı, temelinden çatırdamaya başlamış bile. Gündüzden önce gece geliyor ve yangın alacakaranlıkta başlıyor.

Yeni bir dille gerçekliğe hep ahlaki ve bir şeyler kavramamızı sağlayan bir sarsıntı yaşandığı zaman ulaşılır, sanki dilin kendisi bilgi toplayabilirmiş ve bizim asla edinmediğimiz deneyimi bize duyurabilirmiş gibi dilin kendisini yeniden oluşturmaya çalıştığımız zaman değil. Kendisini yeni bir şeymiş gibi hissetsin diye dille oynayıp durursanız öcünü hemen alır ve foyanızı ortaya çıkarır.